

Бранислав Д. Ивановић¹
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
Катедра за германистику

ФОРМАЛНА ОБЕЛЕЖЈА КОМПАРАТИВНИХ ФРАЗЕОЛОГИЗАМА У СРЕДЊЕВИСОКОНЕМАЧКОМ ЈЕЗИКУ

Апстракт: Фразеологија средњевисоконемачког језика и данас се сматра недовољно истраженом облашћу германистичке лингвистике. Доскорашњи недостатак савременог фразеолошког речника за наведени период, хетероген текстуални корпус ове епохе и непостојање чврстије везе између фразеологије и историје немачког језика само су неки од разлога за наведено стање. У фокусу истраживања фразеологије ранијих периода преваходно су се налазиле одређене сукласе, и то пословице, крилатице и геминатни фразеологизми, а током последње деценије интересовање истраживача окреће се осталим слабије проученим фразеолошким сукласама, пре свега различитим типовима идиома и колокација. У раду се на основу примера из корпуса утврђују формална обележја средњевисоконемачких компаративних фразеологизама из синхронијске перспективе. Наведена тема је од значаја за дијахронијску фразеологију с обзиром на то да дефинисана структурна обележја у системском смислу представљају предуслов за даља истраживања дијахронијских процеса примарне и секундарне фразеологизације код компаративних фразеологизама у млађим епохама, а захваљујући установљеним формалним обележјима могу се доносити нови закључци о питањима дијахронијских промена код ове сукласе, чиме се стиче увид и у шире процесе дијахронијског динамизма немачког фразеолексикона од средњевисоконемачког до савременог језичког стања. Јасно установљена формална обележја могу додатно да послуже и као један од индикатора за препознавање ових лексикализованих структура у средњевисоконемачком тексту. На основу анализе одабраних примера може се

¹ ivanovic.branislav17@gmail.com

закључити да средњевисоконемачки компаративни фразеологизми превасходно представљају бицентричне структуре испод нивоа реченице, које чувају конзервативно стање када су у питању компаративне партикуле, а истовремено не показују редупликацију еквативних партикула. Именичка компонента у оквиру *secundum*-а показује средњевисоконемачке језичке иновације у смислу све чвршићег етаблирања левог поља номиналне фразе. У свом основном облику могу да имају и инверзију *primum*-а и *secundum*-а, а изван број компаративних фразеологизма може да показује и одређене фонетске специфичности, што иде у прилог конвергентнијем међуодносу између различитих фразеолошких супкласа у старијим језичким периодима.

Кључне речи: компаративни фразеологизми, средњевисоконемачки језик, формална обележја, дијахронијска фразеологија.

1. Увод

Иако важна, питања везана за структурна и семантичка обележја појединих фразеолошких супкласа у средњевисоконемачкој (срвн.) епохи дуго су остајала по страни. Разлози су бројни, а превасходно их треба тражити у чињеници да историја немачког језика у свом класичном оквиру, усмереном у првом реду на фонетику, морфологију и, донекле, синтаксу, готово уопште није била заинтересована за закономерности инхерентне фразеолексикону у свеобухватнијем смислу.² Досадашња истраживања фразеологије минулих епоха традиционално су била усмерена искључиво на одређене супкласе фразеологизма, и то на пословице, геминатне фразеологизме и крилатице, а додатно и на проучавање сентенци, максима и цитата као граничних фразеолошких феномена, за које се може рећи да су у старијим језичким периодима најбоље проучени (Bugger 2012: 1, 7, 13–14). Фаворизовање наведених подгрупа није искључиво резултат романтичарског наслеђа 19. века, већ много пре чињенице да су за пословице и крилатице постојали лексикографски извори,³ који представљају незаменљиво

² Ово у великој мери важи и за синхронијску и контрастивну фразеологију. Иако се слика у последње време прилично мења, што је праћено врло интензивним научним интересовањем за теме из ове области, фразеологија и даље остаје у сенци осталих, много етаблиранијих дисциплина у оквиру германистичке лингвистике (Petronijević 2018: 14).

³ За проучавање пословица, један од главних извора представљао је петотомни речник *Deutsches Sprichwörter-Lexikon. Ein Hausschatz für das Deutsche Volk* Карла Фридриха Вилхелма Вандера (Karl Friedrich Wilhelm Wander). Први том је објављен 1866, а последњи 1880. године. Уз *Deutsches Wörterbuch* браће Грим (Jacob Grimm, Wilhelm Grimm) сматра се најобимнијим речником пословица. И за крилатице доста рано, већ 1864. године, излази посебан речник,

полазиште за сваку обимнију анализу, док су геминатни фразеологизми у срвн. текстовима на основу својих формалних обележја најчешће и најлакше уочљива супкласа.

Својеврстан импулс проучавању осталих фразеолошких супкласа срвн. периода дало је 2006. године објављивање Фридриховог (Friedrich) речника под називом *Phraseologisches Wörterbuch des Mittelhochdeutschen*,⁴ заснованог на постулатима савремене лексикографије, који на основу веома широког текстуалног корпуса из свих фаза срвн. језика лексикализује све фразеолошке супкласе у основном облику, а управо је лексикализованост у основном облику са могућим варијантама и једино научно утемељено полазиште за утврђивање структурних обележја појединачних фразеолошких супкласа у системском смислу.

Пре издавања Фридриховог речника, испитивање формалних обележја различитих подгрупа срвн. фразеологизама било је повезано и са специфичним методолошким тешкоћама. Њих, пре свега, треба видети у чињеници да се фразеологизми у срвн. текстовима, чак и поред релативно поузданих постојећих критеријума, врло тешко идентификују (Burger 2012: 4–7, Friedrich 2006: 16–21). Други и још битнији разлог за запостављање ове теме јесте свакако и велика текстуална хетерогеност срвн. корпуса, при чему различите врсте текстова из овог периода показују висок степен преференција за актуализацију фразеологизама искључиво из одређених супкласа, док су исте у другим врстама текстова у основи искључене (Friedrich 2007: 1092–1093). Ако се овоме дода и чињеница да срвн. језик (1050–1350) није нормиран, да велики број текстова показује регионалне и идиолекатске специфичности аутора, као и чињеница да није свеједно из које фазе потиче испитивани текст (рани, развијени или касни срвн. језик), долази се до закључка да утврђивање формалних фразеолошких обележја одређене супкласе на основу анализе фразеологизама из једног текста или више њих не би понудило резултате који би се могли уопштити и сматрати релевантним за целу епоху.

Добро познавање структурних обележја сваке од фразеолошких супкласа у минулим језичким епохама значајно је из више разлога. Синхронијски приступ, који је у основи овог рада, не само да употпуњава слику о једној

свакако мањег обима од претходног, под називом *Geflügelte Worte – der Citatenschatz des deutschen Volkes* берлинског професора Георга Бихмана (Georg Büchmann).

⁴ *Фразеолошки речник средњевисоконемачког језика*. О специфичностима и значају наведеног речника за немачку лексикографију исцрпније се говори у књизи *Савремена немачка лексикографија. Немачки и српско-немачки речници у првој половини 21. века: типови, врсте информација и употреба* (Kostić–Tomović 2017: 268–269).

фразеолошкој супкласи у срвн. језику, већ, што је много битније, омогућава и делимично редефинисање исте с обзиром на то да се испитивања фразеологизама у претходним епохама ослањају на методолошки и термилошки апарат фразеологије савременог немачког језика. Из дијахронијске перспективе систематизована сазнања о овој теми представљају полазиште за утврђивање формалних промена које су претрпели фразеологизми од срвн. до савременог језичког стања, на основу чега се могу донети релевантни закључци о степену дијахронијског динамизма одређене супкласе, али и фразеолексикона уопште. Поред овога, детаљно описана формална обележја одређене срвн. супкласе могу да представљају и релативан индикатор за утврђивање времена примарне фразеологизације, а то значи да се, не искључујући ни остале индикаторе, на основу специфичних елемената фразеолошке структуре може претпоставити време настанка одређеног фразеологизма. Питање формалних обележја нужан је предуслов за праћење сложених дијахронијских процеса секундарне фразеологизације у срвн. или млађим језичким епохама, а истовремено је и основ за успостављање јаснијих дистинкција између различитих супкласа унутар срвн. језичке епохе. И, свакако, не на последњем месту по значају, дефинисана формална обележја фразеолошке супкласе указују и на могућа одступања или специфичности у односу на типично морфосинтаксичко устројство нефразеологизованих структура срвн. језика.

2. Корпус и метод

Основу за корпус представља већ споменути *Phraseologisches Wörterbuch des Mittelhochdeutschen* Јеска Фридриха. Анализом је обухваћено 100 одабраних лексикализованих фразеолошких јединица (стр. 97–205 и 365–490), при чему у корпус нису сврставани они фразеологизми са поредбеном синтаксичком структуром који на основу својих секундарних формалних и семантичких обележја не припадају компаративним, већ идиоматизованим фразама и пословицама. Компаративни фразеологизми, који се међусобно разликују искључиво према различитом степену придевског базичног елемента (позитив : компаратив), а које речник лематизује под истом одредницом као посебне јединице, сматрани су једним варијантним фразеологизмом. Где год је било неопходно, из наведеног речника преузети су и примери контекстуализације фразеологизма. Примери за нефразеолошка поређења у овом раду потичу из Хојзлеровог (Heusler) издања текста *Das Nibelungenlied*.

Методолошка основа наведеног истраживања је синхронизички (дескриптивни) опис формалних обележја наведене фразеолошке супкласе са циљем утврђивања релевантних структурних обележја компаративних фразеологизама у срвн. језичкој епохи.

3. Зашто компаративни фразеологизми⁵?

У последњој деценији, интересовање истраживача у фразеологији изумрлих језичких периода све више се помера на детаљнија истраживања колокација и различитих типова идиома као мање истраживаних фразеолошких супкласа (Burger 2012: 13), од којих се очекују не само нова сазнања већ и ревалоризација досадашњих, најчешће скромнијих ставова, који су свакако далеко од заокружене целине. Питања формалних обележја компаративних фразеологизама у великој мери су пренебрегавана, што је засновано на недовољно утемељеном ставу да се они управо захваљујући својој поредбеној структури у тексту углавном лако препознају. Поредбена структура једног синтагматског низа, међутим, углавном није довољан дистинктивни критеријум да се успостави разлика између хабитуалног, а тиме и устаљеног поређења, које је резултат примарне фразеологизације и у основи је сваког компаративног фразеологизма, од слободног, околиналног и неустаљеног поређења. Дистинкција између фразеолошког и нефразеолошког поређења у срвн. језику успоставља се примарно на основу низа даљих специфичних формалних обележја ове супкласе.

Такође је неопходно нагласити да поредбена синтаксичка структура није *differentia specifica* компаративних фразеологизама, већ се у срвн. периоду, али и у млађим језичким епохама, може јавити и код осталих фразеолошких супкласа (код пословица, нпр. *gelücke daʒ ist sinwël alsam ein bal*, или код идиоматизованих фраза, нпр. *iem. ist kupher lieber danne golt*), услед чега је неопходно описати структурне специфичности наведене супкласе у циљу јасног разграничења од осталих, формално често сличних супкласа.

⁵ У српској, али и у матичној германистици компаративни фразеологизми (нем. *komparative Phraseologismen*) данас је најчешћи, а *de facto* и једини назив за ову фразеолошку супкласу. У немачку лингвистику ушао је захваљујући некадашњој совјетској фразеолошкој школи, под чијим изразитим утицајем је била немачка фразеологија. Временом је готово потпуно потиснуо традиционалне немачке називе *phraseologische Vergleiche* и *stehende Vergleiche* (Станојевић Веселиновић 2018: 59, Ивановић 2012: 76).

4. Дефиниција компаративних фразеологизама

Срвн. компаративни фразеологизми представљају самосталну подгрупу лексикализованих, експресивних, синтаксички разнородних и компонентски прилично нестабилних структура, код којих се на формалном плану код највећег броја уочава *бицентричност*, у чијој основи је хабитуално поређење. Један члан, у лингвистици назван *primum comparationis* или *comparandum*, уколико је присутан у канонском облику фразеологизма, најчешће представља и *семантичку базу* целе структуре (Burger 2003: 67), тј. ону компоненту која у фразеологизму задржава једно од својих ендосемемских (стабиљаних, лексикализованих) значења, на основу чега компаративне фразеологизме није погрешно посматрати ни као посебну подгрупу *компонентних идиома*. Семантичка база се на логичко-семантичком нивоу доводи у везу са наредним чланом фразеологизма, названим *secundum comparationis* или *comparatum*, и то на основу претпостављеног заједничког обележја (*tertium comparationis*). У зависности од присуства семантичке базе, врсте речи из које она потиче, али и од њеног облика, синтаксичка веза између наведених чланова фразеологизма реализује се помоћу поредбених партикула *als, else, alsam, sam, dann, danne, denne, so* и *wie* или субјунктивних елемената *als* и *sam*. Сматра се да поређење код компаративних фразеологизама има функцију конкретизације, додатне семантичке експликације и квалификације семантичке базе, а истовремено и њене интензификације (Pilz 1981: 84, Burger 1982: 35–36, Burger & Jaksche 1973: 49, Fleischer 1997: 104–105, Мршевић-Радовић 1987: 42).

5. Синтаксичке форме срвн. компаративних фразеологизама

Синтаксичка класификација код ове фразеолошке супкласе заснива се на присуству/одсуству семантичке базе.

5.1. Срвн. компаративни фразеологизми без семантичке базе

Ова подгрупа је у срвн. периоду веома малобројна, у корпусу их је пронађено укупно шест:

[...] *als/sam einen bal*

[...] *sam die blinden*

[...] *als des meeres grieß*

[...] *als al die boume trüegen golt*

[...] *sam/als iem. entworfen wære* и

[...] *als ein bruothenne ob eiern sitzet*

Синтаксички се јављају или као партикулаторне фразе (прва три примера) или као зависне реченице (последња три примера). Њихово суштинско обележје јесте то да не садрже *comparatum*, на основу чега се квалификују као *моноцентричне* структуре, а поређење се реализује у варијабилном синтагматском низу који не улази у компонентски састав фразеологизма:

[*sí* *giengen slahende umbe sich*

mit swerten] *sam die blinden*

Иако се у срвн. периоду почиње јављати и субјунктор *als ob* (Dückert 1961: 222), на основу мањег узорка се примећује да се моноцентрични компаративни фразеологизми у облику зависне реченице уводе елементима *als* и *sam*, наслеђеним из старовисоконемачког језика, који су, између осталог, могли имати субјунктивну функцију. На основу овога се може претпоставити да су се наведени субјунктивни елементи јављали у фразеолошким структурама, а да се субјунктор *als ob*, рецентан за срвн. период, везивао за хипотетичке поредбене реченице ван фразеологије, што може бити постулирано као релевантан формални критеријум за успостављање дистинкције између компаративног фразеологизма (лексикализоване структуре) и слободног поређења у облику реченице (нелексикализоване структуре).

5.2. Срвн. компаративни фразеологизми са семантичком базом

Ово је неупоредиво најчешћи тип срвн. компаративних фразеологизама (укупно 94). Читава подгрупа се синтаксички даље може класификовати на основу тога из које врсте речи потиче семантичка база.

Далеко највећи број оваквих бицентричних структура (48) представљају инфинитивне фразе:

limmen/brimmen als ein eberswîn/als ein bër

reden als der gebachen hât

imn. slahen also ein doner или

weinen als ein kint

Семантичка база је код свих коокуренција у облику инфинитива презенте актива. И *primum* и *secundum* могу да показују компонентску нестабилност, што се уочава код првог од наведених фразеологизама.

Нешто мањи подскуп срвн. компаративних фразеологизама чине адјективске фразе (41 пример). Најчешће су лексикализовани са семантичком базом у облику позитива (27):

bolz alsam/sam ein kint

swarz als eines bëren zagel или

blanc/bleich als(sam) ein harm/ein hermelin/alsam kride/ein asche

Ређе се јављају адјективске фразе са семантичком базом у облику компаратива (девет примера), нпр.:

weicher danne ein bli

kleiner/minner danne ein bône или

herter danne ein glas,

при чему се у лексикализованом облику код пет фразеологизама из корпуса уочава и могућност алтернације позитива са компаративом:

snëlle als ein bolz/balder/snëller danne ein bolz

herte/veste/stëte als(sam) ein adamas/herter/vester/stëter danne (ein/der) adamas

Као и код претходне синтаксичке супкласе, и код адјективских компаративних фразеологизама се као њихово инхерентно обележје уочава компонентска нестабилност.

Следећи по учесталости (3) јесу флукутирајући срвн. компаративни фразеологизми, чије је обележје двострука синтаксичка форма семантичке базе уз очување семантичког контигвитета. У овај тип се убрајају:

swære/swæren alsam ein bli

zürnen/zornic als ein bër

(флукутација између инфинитивне и адјективске фразе) и

glat/eben als (ein) glas

(флукутација између адјективске и адвербијалне фразе).

Два најређа синтаксичка типа срвн. компаративних фразеологизама, репрезентована са по једним примером из корпуса, јесу номиналне и адвербијалне фразе: *eine stimme als ein donerslac* и *niender als ein bône*.

6. Срвн. поредбене партикуле

У погледу поредбених партикула срвн. језик показује две тенденције: у великој мери их наслеђује из старовисоконемачке епохе, а истовремено развија и нове.

Од еквативних партикула наслеђене су *so*, *also*, *alse*, *alsam*, *und(e)*, *sam(e)*, *wie*, последња најчешће у срвн. облику са кразом у облику *swie*, а од компаративних *denn(e)* и *dann(e)* (Jäger 2010: 470 и даље). Партикула *und(e)* се током овог периода све више губи из поља поређења и све више се функционализује као конјунктор, док се *swie* све чешће јавља као еквативни субјунктор и почиње да уводи зависносложену реченицу (Jäger 2017: 74). Осим наслеђених компаративних партикула *dann(e)* и *denn(e)*, срвн. језик на овом пољу показује иновације и даље проширује инвентар ових елемената. У овом периоду настају *wan(ne)*, *wenne*, *newan*, *et* и *eht*, при чему се прва у краћем облику готово без изузетка јавља у негираним поређењима, нпр. *niemen mère niuwan zwelefrecken* (Jäger 2017: 71).

Када су у питању еквативне партикуле, срвн. компаративни фразеологизми се углавном понашају као и нефразеолошке структуре јер доследно чувају све, осим *und(e)*. Партикуле *so* и *wie* јављају се у по једном примеру из корпуса: *swarz so das glas* и *nicht, wie kleine ist umbe ein hâr*. Остале се јављају *cepujcku*, при чему у једном фразеологизму често алтернирају: (*hóch*) *vliegen/sweben/sweimmen/swimmen alsam/als/alse/sam ein adelâr/âr*. Узроци алтернације се не могу приписати фонетском окружењу, већ много пре већем броју еквативних партикула, али и компонентској нестабилности као инхерентној особини ових фразеологизама. За разлику од поређења ван фразеологије у срвн. језику, где је могућа редупликација еквативне партикуле по линеарном моделу *so/als(e)* + позитив + *so/als(e)* + *secundum comparationis* (Jäger 2017: 73), компаративни фразеологизми је у овом периоду не показују:

* *so swarz so das glas* или

* *als glat als ein glas*,

што представља релевантан формални критеријум за разликовање хабитуалног (фразеолошког) од слободног поређења.

Када су у питању компаративне партикуле, срвн. фразеологизми задржавају *конзервативно стање* јер се у њима јављају искључиво *dann(e)* и *denn(e)* као наслеђе претходне језичке епохе. Срвн. рецентне форме *wan(ne)*, *wenne*, *newan*, *et* и *eht* не спадају у инвентар фразеолошких компаративних партикула, на основу

чега се могу донети следеће претпоставке: прва је то да је процес примарне фразеологизације код срвн. компаративних фразеологизама вероватно завршен у старовисоконемачком језику, друга претпоставка је то да показују виши степен дијахронијске резистентности, а трећа је то да се одликују одређеним степеном формалне моделираности, која провоцира њихову константност. У прилог дијахронијске резистентности говори и чињеница да се компаративна партикула *denn* у одређеним, додуше ретким случајевима очувала као алтернативна и у савременом стандардном језику (*er, bekannter als Schauspieler denn als Maler,...* уместо *er, bekannter als Schauspieler als als Maler,...*).

7. Формална обележја именичке компоненте у оквиру *secundum*-а

Главно обележје *secundum*-а је то да се састоји од номиналне фразе (99 фразеологизама), при чему се на основу анализе примера могу установити одређене закономерности.

Насупрот израженој компонентској нестабилности, која се огледа у могућности алтернација у оквиру *secundum*-а (*swere als ein bērc/ein brant/alsam ein bli*), именичка компонента показује висок степен морфосинтаксичке стабилности. Готово без изузетка се јавља у једнини (96), осим код два примера из корпуса, и то *sneller denne die winde* и *... als al die boume trüegen golt*, док се код једног уочава алтернација у категорији броја: *swigen sam die stummen/als ein stumbe*. Доследно је праћена неодређеним, а много ређе одређеним детерминативом у левом пољу, који изузетно ретко (четири фразеологизма) могу да алтернирају:

gelich als ein bin einer geiz

tumber danne ein gouch

etw. an sich ziehen als der adamas da3 isen

liubten sam da3 gestirne/ als ein gestirne.

Наведени примери већ најављују и друго обележје именичке компоненте у оквиру овог члана поређења. У највећем броју случајева реч је о *минималним номиналним фразама* (91 фразеологизам), што значи да именичка компонента код срвн. компаративних фразеологизама показује изразито слаб афинитет ка атрибуирању. Нешто развијенија синтаксичка структура уочава се само код следећих примера:

schrôten als/sam da3 vule bast

iem. als ein (bæse)es ei sin

etw. spalten als ein (gebrâten) ei

gân als ein gesmirwter wagen

iem. den halm vor ziehen als einer jungen katzen

swarz als eines bÿren zagel

... als des meeres grieZ

gÿlwer danne vanken in deme viure

На основу примера уочава се да *secundum* код ове групе срвн. фразеологизама показује *иновације* на синтаксичком нивоу, које се почињу јављати управо у срвн. епохи (Nübling et al. 2006: 99): детерминатив се доследно налази у левом пољу номиналне фразе (изван фразеологизама је могуће и десно поље, нпр. *Gîselher der junge, vil lieber vater min*), придевски атрибут такође (изван фразеологизама је честа и постпонираност као рефлекс старијег језичког стања, нпр: *von helden lobebÿren, einen valken wilden, in einer bÿrge rîche*). Рефлекси старијег језичког стања уочљиви су једино код малог броја примера са именичким генитивским атрибутом у левом пољу номиналне фразе.

8. Редослед *primum*-а и *secundum*-а у срвн. језику

У основном облику бицентричних компаративних фразеологизама уобичајен је следећи редослед: *primum* – поредбена партикула – *secundum*. Код једног мањег броја структура у основном облику се уочава супротан редослед чланова: поредбена партикула – *secundum* – *primum*. Овде спадају:

iem. als ein wint wÿgen

als ein doner(slac) hÿllen/erhÿllen

als ein doner dieZen/erdieZen

als ein vogel vri

Овакви примери упућују на закључак да је редослед чланова код бицентричних компаративних фразеологизама у срвн. епохи могао бити *двострук*, свакако са несразмерним односом у броју примера, а да је до њиховог позиционог фиксирања постепено долазило тек након 1350. године, тј. у млађим језичким епохама. Овакве структуре можемо назвати *инверзним компаративним фразеологизмима*. Инверзија поредбених чланова у основном облику фразеологизма

указује на то да ће се *secundum* при актуализацији фразеологизма у тексту јавити испред *primum*-а, што може бити од значаја при идентификацији у тексту:

[*Min herze alrêrst von sprunge vert und ist recht*] als ein vogel vri.

Узроци који изазивају инверзију чланова код срвн. компаративних фразеологизама нису најјаснији. Уочена алитерација то свакако не може бити с обзиром на то да понављање истих консонаната није нужно везано за адјацентне компоненте унутар фразеологизма. Речник не наводи ни позиционо варијантне облике ових фразеологизама, а то значи да се у оваквим случајевима не може говорити ни о позиционој нестабилности или реверзибилности компонената, која може да буде специфична за одређене фразеолошке супкласе у старијим језичким периодима (Burger & Linke 1985: 2023). Једина претпоставка којом би се могла мотивисати инверзија била би та да је базна структура у основи примарне фразеологизације код наведених примера вероватно било окационално поређење *естетског* карактера, праћено инверзијом чланова у циљу конституисања књижевног текста.

9. Фонетске специфичности срвн. компаративних фразеологизама

Ови фразеологизми у срвн. периоду у нешто вишем степену показују афинитет ка алитерацији и хомоителеутонији, што их у формалном смислу приближава геминатним фразеологизмима, од којих се разликују на основу присуства поредбене партикуле и хетероморфности компонената:

als ein doner dieZen

glat als glas

glieZen als ein glas

glüejen als ein gluot

als ein vogel vri

swîgen sam die stummen

rôt als ein bluot

swarz als ein harz

krachen als/alsam die sprachen

Иако се алитерација, проузрокована променама природе и позиције акцента у прелитерарном периоду, у првом реду везује за старогермански стих, њено присуство код наведених срвн. фразеологизама не треба тумачити као показатељ времена примарне фразеологизације. Ово тим пре што у одређеним врстама текстова она и данас може да буде продуктивна (Schmidt 1998: 96 и даље). Наведене фонетске специфичности су показатељ тога да ова фразеолошка супкласа показује тенденцију ка формалној моделираности, али и да су посебне фразеолошке супкласе у претходним језичким епохама међусобно биле много конвергентније.

10. Закључак

У раду се полази од чињенице да формална обележја већине супкласа у срвн. периоду нису довољно и на адекватан начин описана, што се несумњиво рефлектује и на даља питања јаснијег међусобног разликовања појединих подгрупа фразеологизама у старијим језичким периодима, питања дијахронијских промена код истих, а тиме и на питања свеобухватнијег дијахронијског динамизма у фразеолексикону од срвн. епохе до савременог језичког стања.

Полазећи од одабраних примера, у раду се утврђују специфична формална обележја срвн. компаративних фразеологизама. На основу анализе може се закључити да је најчешће реч о бицентричним, ређе моноцентричним, компонентски нестабилним лексикализованим структурама различите синтаксичке структуре. Од релевантних структурних специфичности срвн. компаративних фразеологизама уочавају се следеће: немогућност редупликације еквативне партикуле, конзервативно језичко стање кад су у питању компаративне партикуле, срвн. иновације на синтаксичком нивоу код именичке компоненте у оквиру *secundum*-а *comparationis*-а (детерминатив и придевски атрибут у њеном левом пољу), али и њен изразито низак афинитет према атрибуирању. Срвн. компаративни фразеологизми у својој синтаксичкој структури могу да показују и двоструки редослед *primum*-а и *secundum*-а, али и алитерацију и хомиотелеутонију, што говори о много конвергентнијем односу између различитих фразеолошких супкласа у минулим језичким епохама.

Извори

1. Friedrich, Jesko (2006), *Phraseologisches Wörterbuch des Mittelhochdeutschen*, Tübingen: Max Nimeyer Verlag.
2. Heusler, Andreas (1968), *Das Nibelungenlied. Mittelhochdeutsch und Neuhochdeutsch*, Wiesbaden: Emil Vollmer Verlag.

Литература

1. Burger, Harald (2012), „Alte und neue Fragen, alte und neue Methoden der historischen Phraseologie“, у: Natalia Filatkina et al. (yp.), *Aspekte der historischen Phraseologie und Phraseographie*, Heidelberg: Universitätsverlag WINTER, 1–20.
2. Burger, Harald (2003), *Phraseologie. Eine Einführung am Beispiel des Deutschen*, Berlin: Erich Schmidt Verlag.
3. Burger, Harald, Buhofer, Annelies, & Sialm, Ambros (1982), *Handbuch der Phraseologie*, Berlin – New York: Walter de Gruyter.
4. Burger, Harald, & Jaksche, Harald (1973), *Idiomatik des Deutschen*, Tübingen: Max Nimeyer Verlag.
5. Burger, Harald, & Linke, Angelika (1985), „Historische Phraseologie“, у: Werner Besch, Oskar Reichmann, Stefan Sonderegger (yp.), *Sprachgeschichte. Ein Handbuch zur Geschichte der deutschen Sprache und ihrer Erforschung*. Zweiter Halbband, Berlin – New York: Walter de Gruyter, 2018–2026.
6. Dückert, Joachim (1961), „Das geschichtliche Verhältnis des vergleichenden *als* und *wie*. Ein Beitrag aus dem Deutschen Wörterbuch zur Frage der Ausgliederung im Wortgebrauch“, *Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur* 83, 203–230.
7. Fleischer, Wolfgang (1997), *Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache*, Tübingen: Max Nimeyer Verlag.
8. Friedrich, Jesko (2007), „Historische Phraseologie des Deutschen“, у: Harald Burger et al. (yp.), *Phraseologie. Phraseology. Ein internationales Handbuch der zeitgenössischen Forschung. An International Handbook of Contemporary Research*. 2. Halbband/ Volume 2, Berlin – New York: Walter de Gruyter, 1092–1106.
9. Ивановић, Бранислав (2012), *Рецесивна обележја немачких фразеологизама и тенденција нивелације према савременом језичком стању* (необјављена докторска дисертација), Београд: Филолошки факултет.
10. Jäger, Agnes (2010), „Der komparativzyklus und die Position der Vergleichspartikeln“, *Linguistische Berichte* 224, 467–493.
11. Jäger, Agnes (2017), „Mit eynre ander manier dan nu“. Historische Variation bei Vergleichskonstruktionen“, у: Marek Konopka, Angelika Wöllstein (yp.), *Grammatische Variation. Empirische Zugänge und theoretische Modellierung*, Berlin – Boston: De Gruyter Mouton, 65–84.

12. Kostić-Tomović, Jelena (2017), *Savremena nemačka leksikografija. Nemački i srpsko-nemački rečnici u prvoj polovini 21. veka: tipovi, vrste informacija i upotreba*. Beograd: FOCUS – Forum za interkulturnu komunikaciju.
13. Мршевић-Радовић, Драгана (1987), *Фразеолошке глаголско-именичке синтагме у савременом српскохрватском језику*, Београд: Филолошки факултет.
14. Nübling, Damaris, Dammel, Antje, Duke, Janet, & Szczepaniak, Renata (2006), *Historische Sprachwissenschaft des Deutschen. Eine Einführung in die Prinzipien des Sprachwandels*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
15. Petronijević, Božinka (2018), „Prevodna leksikografija – frazeološki rečnici i njihova struktura“, *Филолог* 18, 13–29.
16. Pilz, Klaus Dieter (1981), *Phraseologie*, Stuttgart: J. B. Metzlersche Verlagsbuchhandlung.
17. Schmidt, Hartmut (1998), „Tradition des Formulierens: Apposition, Triade, Alliteration, Variation“, у: Hedrun Kämper, Hartmut Schmidt (ур.), *Das 20. Jahrhundert. Sprachgeschichte – Zeitgeschichte*, Berlin – New York: Walter de Gruyter, 86–117.
18. Станојевић Веселиновић, Марија (2018), *Компаративни фразеологизми за језички пар српски – немачки* (необјављена докторска дисертација), Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет.

Branislav D. Ivanović
University of Belgrade
Faculty of Philology
Department of German Language and Literature

FORMAL MARKERS OF COMPARATIVE IDIOMS IN MIDDLE HIGH GERMAN

Summary

This paper deals with identifying relevant formal (structural) markers of comparative idioms in Middle High German. From the analysis of examples, it can be concluded that most of these idioms have a bicentric structure. The typical forms of bicentric comparative idioms in Middle High German are infinitival and adjectival phrases, and rarely even nominal and adverbial phrases. Monocentric comparative idioms in Middle High German are always subordinate clauses with subjunctive elements *als* and *sam*. In terms of comparative particles, the whole subclass is conservative. Comparative idioms in Middle High German do not show reduplication of the equative particles – the most important distinctive feature in contrast to free comparison. The nominal phrase within the secundum comparisonis shows innovations of the Middle High German language: determinators

and adjectival attributes are consequently in the left field. A smaller number of comparative idioms in Middle High German have the inversion of the primum and secundum comparisonis, and show alliteration and homeoteleuton as well.

► *Key words*: comparative idioms, Middle High German, formal (structural) markers, diachronic phraseology.

Primary sources

1. Friedrich, Jesko (2006), *Phraseologisches Wörterbuch des Mittelhochdeutschen*, Tübingen: Max Nimeyer Verlag.
2. Heusler, Andreas (1968), *Das Nibelungenlied. Mittelhochdeutsch und Neuhochdeutsch*, Wiesbaden: Emil Vollmer Verlag.

References

1. Burger, Harald (2012), „Alte und neue Fragen, alte und neue Methoden der historischen Phraseologie“, In: Natalia Filatkina et al. (Hrsg.), *Aspekte der historischen Phraseologie und Phraseographie*, Heidelberg: Universitätsverlag WINTER, 1–20.
2. Burger, Harald (2003), *Phraseologie. Eine Einführung am Beispiel des Deutschen*, Berlin: Erich Schmidt Verlag.
3. Burger, Harald, Buhofer, Annelies, & Sialm, Ambros (1982), *Handbuch der Phraseologie*, Berlin – New York: Walter de Gruyter.
4. Burger, Harald, & Jaksche, Harald (1973), *Idiomatik des Deutschen*, Tübingen: Max Nimeyer Verlag.
5. Burger, Harald, & Linke, Angelika (1985), „Historische Phraseologie“, In: Werner Besch, Oskar Reichmann, Stefan Sonderegger (Hrsg.), *Sprachgeschichte. Ein Handbuch zur Geschichte der deutschen Sprache und ihrer Erforschung*. Zweiter Halbband, Berlin – New York: Walter de Gruyter, 2018–2026.
6. Dückert, Joachim (1961), „Das geschichtliche Verhältnis des vergleichenden *als* und *wie*. Ein Beitrag aus dem Deutschen Wörterbuch zur Frage der Ausgliederung im Wortgebrauch“, *Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur* 83, 203–230.
7. Fleischer, Wolfgang (1997), *Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache*, Tübingen: Max Nimeyer Verlag.
8. Friedrich, Jesko (2007), „Historische Phraseologie des Deutschen“, In: Harald Burger et al. (Hrsg.), *Phraseologie. Phraseology. Ein internationales Handbuch der zeitgenössischen Forschung. An International Handbook of Contemporary Research*. 2. Halbband/ Volume 2, Berlin – New York: Walter de Gruyter, 1092–1106.

9. Ivanović, Branislav (2012), *Recesivna obeležja nemačkih frazeologizama i tendencija nivelacije prema savremenom jezičkom stanju* (unpublished dissertation), Beograd: Filološki fakultet.
10. Jäger, Agnes (2010), „Der komparativzyklus und die Position der Vergleichspartikeln“, *Linguistische Berichte* 224, 467–493.
11. Jäger, Agnes (2017), „Mit eynre ander manier dan nu“. Historische Variation bei Vergleichskonstruktionen“, In: Marek Konopka, Angelika Wöllstein (Hrsg.), *Grammatische Variation. Empirische Zugänge und theoretische Modellierung*, Berlin – Boston: De Gruyter Mouton, 65–84.
12. Kostić-Tomović, Jelena (2017), *Savremena nemačka leksikografija. Nemački i srpsko-nemački rečnici u prvoj polovini 21. veka: tipovi, vrste informacija i upotreba*. Beograd: FOCUS – Forum za interkulturnu komunikaciju.
13. Mršević-Radović, Dragana (1987), *Frazeološke glagolsko-imeničke sintagme u savremenom srpskohrvatskom jeziku*, Beograd: Filološki fakultet.
14. Nübling, Damaris, Dammel, Antje, Duke, Janet, & Szczepaniak, Renata (2006). *Historische Sprachwissenschaft des Deutschen. Eine Einführung in die Prinzipien des Sprachwandels*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
15. Petronijević, Božinka (2018), „Prevodna leksikografija – frazeološki rečnici i njihova struktura“, *Filolog* 18, 13–29.
16. Pilz, Klaus Dieter (1981), *Phraseologie*, Stuttgart: J. B. Metzlersche Verlagsbuchhandlung.
17. Schmidt, Hartmut (1998), „Tradition des Formulierens: Apposition, Triade, Alliteration, Variation“, In: Hedrun Kämper, Hartmut Schmidt (Hrsg.), *Das 20. Jahrhundert. Sprachgeschichte – Zeitgeschichte*, Berlin – New York: Walter de Gruyter, 86–117.
18. Stanojević Veselinović, Marija (2018), *Komparativni frazeologizmi za jezički par srpski – nemački* (unpublished dissertation), Kragujevac: Filološko-umetnički fakultet.

Преузето: 4. 4. 2021.
Корекције: 28. 4. 2021.
Прихваћено: 5. 5. 2021.